

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проєкту Закону України «Про повну загальну середню освіту» щодо заборони в приватних закладах освіти державної (офіційної) мови держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом»

1. Обґрунтування необхідності прийняття акта

Частиною шостою статті 7 Закону України «Про дошкільну освіту» від 06 червня 2024 року № 3788-IX, що був введений у дію з 01 січня 2025 року, передбачено виняток з права вільного вибору мови освітнього процесу для приватних суб'єктів освітньої діяльності у сфері дошкільної освіти. Зокрема, для них заборонено обирати мовою освітнього процесу державну (офіційну) мову держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом.

Разом з цим в аналогічному положенні частини 10 статті 5 Закону України «Про повну загальну середню освіту», де передбачено право вільного вибору мови освітнього процесу для приватних закладів освіти, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти за кошти фізичних та/або юридичних осіб, такий виняток досі відсутній. Це створює правову неузгодженість між різними рівнями освіти та дозволяє приватним закладам середньої освіти використовувати російську мову як мову освітнього процесу.

За інформацією Міністерства освіти і науки України (станом на 18 листопада 2024 року) у 2023/2024 навчальному році у 98,41 відсотка шкіл України навчання ведеться державною українською мовою проти 95,43 відсотка перед повномасштабним вторгненням. Це свідчить про значний прогрес у забезпеченні функціонування української мови в освітньому просторі.

У 8 областях функціонують школи, де заняття ведуть мовами національних меншин або корінних народів, а українська мова вивчається як самостійний предмет. Зокрема це Дніпропетровська (0,125 відсотка закладів від загальної кількості), Закарпатська (18,8 відсотка), Львівська (0,37 відсотка), Одеська (2,47 відсотка), Харківська (0,16 відсотка), Хмельницька (0,38 відсотка), Чернівецька (18,8 відсотка) області і місто Київ (0,36 відсотка). Використання мов національних меншин, які є офіційними мовами Європейського Союзу, не суперечить міжнародним зобов'язанням України та забезпечує належний захист прав національних меншин.

Водночас у 2021/2022 навчальному році налічувалося 55 закладів з навчанням російською мовою у 8 областях. Після початку повномасштабної воєнної

агресії залишився один заклад приватної форми власності в Дніпропетровській області (44 учні) і один заклад приватної форми власності в Харківській області, де в 16 класах російською мовою навчаються 403 учні з вивченням української як самостійного навчального предмета.

На лист директорату шкільної освіти МОН від 15 жовтня 2025 року № 4/3756-25 щодо кількості приватних закладів загальної середньої освіти з російською мовою навчання, Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» (лист від 20 жовтня 2025 року) повідомила, що в базі даних ПАК «АІКОМ» у 2025-2026 навчальному році зареєстровано один приватний заклад — Харківський приватний ліцей «Ангстрем» Харківської області (код ЄДРПОУ 40087794) з кількістю учнів з російською мовою навчання 325 осіб.

Крім офіційно зареєстрованих закладів, в Україні фіксуються випадки функціонування неліцензованих приватних закладів освіти для дітей шкільного віку, які використовують у своєму освітньому процесі російську мову. За даними журналістського розслідування «Слідства.Інфо», на території Свято-Покровського Голосіївського чоловічого монастиря УПЦ (МП) у Голосіївському районі міста Києва діє нелегальна школа, яка фактично здійснює освітню діяльність без будь-яких дозвільних документів та ліцензії, з грубим порушенням державних стандартів освіти. У цьому так званому «сімейному клубі» навчається близько 60 дітей з 1 по 9 клас, яких навчають за радянськими підручниками 1960-х років, демонструють російські фільми, змушують співати радянські пісні та вивчати вірші Єсеніна. У розкладі присутній предмет «слов'янська мова», який фактично є російською мовою. Вся комунікація між директоркою, педагогами та батьками відбувається російською мовою. За даними розслідування, директорка та педагоги відкрито висловлюють прихильність до «руського міра», а батьки дітей зневажають українську державність, культуру та державні символи.

Також часто приватні заклади освіти офіційно не фіксують застосування ними російської мови в освітньому процесі, що ускладнює контроль з боку держави. За даними розслідування, два заклади загальної середньої освіти міста Києва формально прикривають діяльність підпільного закладу при монастирі, зберігаючи документи дітей та створюючи видимість їхнього навчання у державних закладах освіти, тоді як фактично діти щодня відвідують нелегальну школу.

Існування приватних закладів освіти з російською мовою навчання, а тим більше нелегальних освітніх осередків, створює загрози національній безпеці України, підриває процес деколонізації та дерусифікації суспільства, суперечить

цілям забезпечення функціонування української мови як державної та може сприяти поширенню проросійських настроїв серед молодого покоління. В умовах повномасштабної війни, коли Україна щодня бореться за свою незалежність, територіальну цілісність та ідентичність, існування подібних осередків «руського міра» у столиці та інших містах України є абсолютно неприпустимим.

Відтак питання законодавчого врегулювання заборони використання російської мови як мови освітнього процесу в приватних закладах загальної середньої освіти є актуальним та потребує негайного вирішення для забезпечення національної безпеки, захисту державної мови, завершення процесів дерусифікації українського суспільства та недопущення інформаційно-психологічного впливу держави-агресора на українських дітей.

2. Мета і завдання прийняття акта

Метою прийняття законопроекту є усунення правової неузгодженості між різними рівнями освіти щодо заборони використання російської мови в приватних закладах освіти та забезпечення комплексного підходу до захисту української мови як державної на всіх рівнях освітньої системи.

Завданнями прийняття законопроекту є:

- законодавче закріплення заборони для приватних закладів повної загальної середньої освіти використовувати як мову освітнього процесу державну (офіційну) мову держави-агресора або держави-окупанта;
- приведення положень Закону України «Про повну загальну середню освіту» у відповідність із положеннями Закону України «Про дошкільну освіту» щодо мовних обмежень для приватних закладів освіти;
- посилення захисту української мови як державної в системі освіти;
- унеможливлення поширення проросійських настроїв та пропаганди «руського міра» через систему приватної освіти;
- забезпечення національної безпеки України через освітню політику;
- підтримка процесів дерусифікації та деколонізації українського суспільства;
- недопущення інформаційно-психологічного впливу держави-агресора на українських дітей через заклади освіти.

3. Загальна характеристика й основні положення проєкту акта

Законопроектом пропонується внести зміни до частини 10 статті 5 Закону України «Про повну загальну середню освіту».

Пропонується доповнити існуюче положення про право приватних закладів освіти на вільний вибір мови освітнього процесу винятком, згідно з яким забороняється обирати мовою освітнього процесу державну (офіційну) мову держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом.

Ця зміна повністю відповідає аналогічному положенню, яке було запроваджене для приватних суб'єктів освітньої діяльності у сфері дошкільної освіти Законом України «Про дошкільну освіту» від 06 червня 2024 року №3788-IX, що був введений у дію з 01 січня 2025 року.

Таким чином законопроект забезпечує системність та узгодженість законодавства про освіту на всіх рівнях освітньої системи щодо мовної політики в приватних закладах освіти.

Прикінцевими положеннями законопроекту передбачається набрання ним чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

4. Стан нормативно-правової бази в цій сфері правового регулювання

Основними нормативно-правовими актами у цій сфері правового регулювання є:

- Конституція України;
- Закон України «Про освіту»;
- Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»;
- Закон України «Про повну загальну середню освіту»;
- Закон України «Про дошкільну освіту»;
- Закон України «Про національні меншини (спільноти) України».

Чинна редакція Закону України «Про повну загальну середню освіту» не містить обмежень щодо використання державної (офіційної) мови держави-агресора

або держави-окупанта як мови освітнього процесу в приватних закладах освіти, що створює правову прогалину та неузгодженість із Законом України «Про дошкільну освіту».

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація положень законопроекту не потребує додаткових видатків із державного та місцевих бюджетів.

Водночас прийняття законопроекту може мати певний економічний вплив на окремі приватні заклади освіти, які використовують російську мову в освітньому процесі, оскільки вони будуть зобов'язані перейти на українську мову навчання або мови національних меншин, які є офіційними мовами Європейського Союзу. Однак цей вплив є виправданим з точки зору національної безпеки та захисту державної мови.

6. Прогноз соціально-економічних та інших наслідків прийняття акта

Прийняття законопроекту матиме значні позитивні соціально-економічні та політичні наслідки.

По-перше, буде забезпечено правову узгодженість законодавства про освіту на всіх рівнях освітньої системи щодо мовної політики в приватних закладах освіти, що усуне існуючу правову прогалину та унеможливить різне тлумачення норм.

По-друге, буде посилено захист української мови як державної в системі освіти, що сприятиме формуванню україномовного освітнього середовища та української національної ідентичності у дітей та молоді.

По-третє, законопроект сприятиме процесам дерусифікації та деколонізації українського суспільства, що є критично важливим в умовах повномасштабної російської агресії проти України.

По-четверте, буде унеможливлено використання приватних закладів освіти для поширення проросійських настроїв, пропаганди «руського міра» та інформаційно-психологічного впливу держави-агресора на українських дітей, що посилить національну безпеку держави.

По-п'яте, законопроект забезпечить рівні умови для всіх приватних закладів освіти щодо мовних вимог, незалежно від рівня освіти (дошкільна чи повна загальна середня).

По-шосте, буде створено додатковий стимул для розвитку української мови в усіх сферах суспільного життя, включаючи приватний сектор освіти.

По-сьоме, законопроект створить додаткові правові підстави для боротьби з нелегальними освітніми закладами, які функціонують без ліцензій та використовують російську мову навчання, забезпечуючи більш ефективний контроль держави за дотриманням освітніх стандартів.

Негативних соціально-економічних наслідків прийняття законопроекту не передбачається. Законопроект не обмежує права національних меншин на освіту їхніми мовами, оскільки заборона стосується виключно мови держави-агресора, а використання мов національних меншин, які є офіційними мовами Європейського Союзу, залишається можливим відповідно до чинного законодавства.

Законопроект відповідає стратегічним цілям розвитку освіти України, зобов'язанням у сфері національної безпеки.

Народний депутат України
та інші

Піпа Н.Р.

